

CVIN-vergadering 20 augustus 1999; BVD-bijdrage aan agendapunt 3

ÖCALAN LEGT PKK ANDERE STRIJDWIJZE OP

Een half jaar gevangenschap en een veroordeling tot de doodstraf hebben tot op heden het leiderschap van Öcalan over de Koerdische Arbeiderspartij-PKK niet aangetast. Ook de door velen voorspelde afsplitsingen binnen de partij hebben zich niet voorgedaan. In heel Europa is het zelfs betrekkelijk rustig rondom aan de PKK gelieerde verenigingen en in Nederland is nauwelijks sprake van oplopende spanningen tussen Turken en Koerden. Het wachten is echter op de volgende fase in de kwestie-Öcalan: wordt zijn doodstraf daadwerkelijk uitgevoerd of zet Turkije zijn straf om in levenslang en wordt hij vervolgens ingezet als stroman tegen de nog immer opstandige Koerden in het land?

Het antwoord op deze vraag wordt mogelijk beïnvloed door de recente significante koerswijziging van de PKK die Öcalan zijn partij heeft opgelegd. Het opgeven van de militaire posities in het Zuid-Oosten van Turkije en het afzweren van de gewapende strijd moet worden gezien als een totale omwenteling, die tot doel heeft een politieke dialoog met Turkije te openen. De houding van Turkije en haar reactie op dit PKK-initiatief zal van doorslaggevende betekenis zijn voor de toekomst van de organisatie als politieke, militaire of terroristische beweging. Buitenlandse invloed van met name Amerikaanse en Europese zijde kan Turkije er toe bewegen vredesonderhandelingen met de PKK aan te gaan. Van Amerikaanse kant zijn in dit verband de eerste geluiden waargenomen. In deze notitie worden de achtergronden van zojuist genoemde belangrijke koerswijziging binnen de PKK uiteengezet.

Öcalan roept op tot staken gewapende strijd

PKK-leider Öcalan heeft op 3 augustus 1999 in een door zijn advocaten voorgelezen persverklaring een beroep op de PKK gedaan de wapens neer te leggen en zich terug te trekken tot buiten de landsgrenzen van Turkije, waarbij hij zeer waarschijnlijk op Noord-Irak doelt. Öcalan benadrukt in zijn verklaring dat hij gelooft in een vredesdialoog met Turkije. Hij beseft dat het afzweren van de gewapende strijd en het terugtrekken van de troepen eerste stappen zijn op weg naar vrede en verzoening. Bovengenoemde verklaring is tot stand gekomen in overleg met de Presidentiële Raad (PR, de huidige zes koppige leiding van de PKK) en gesteld kan worden dat de inhoud ervan vooraf op hoog niveau binnen de partij bekend was en gedragen wordt. Op 5 augustus 1999 heeft de PR ook openlijk verklaard achter de oproep van Öcalan te staan. Ook het ERNK (politieke orgaan), het ARGK (militaire orgaan) en de PJKK (vrouwenbeweging ontstaan uit de PKK) hebben een dergelijke verklaring openbaar gemaakt. Het ERNK doet in haar verklaring van 5 augustus 1999 een beroep op de Europese Unie, de Raad van Europa, het Europees Parlement en andere internationale organisaties om hun steun uit te spreken ten aanzien van de historische stap van de PKK-leider. Het ARGK stelde een dag later dat de oproep van Öcalan om vanaf 1 september 1999 de gewapende strijd te beëindigen als een direct bevel wordt gezien dat eensgezind uitgevoerd moet worden.

Het is duidelijk dat de PKK via reeds gepubliceerde en toekomstige schriftelijke reacties op de persverklaring van haar leider, de eenheid binnen de partij wil benadrukken. Vertegenwoordigende Koerdische organisaties lijken de PKK hierin te steunen.

Top PKK: Öcalan beslist

De inhoud van Öcalans persverklaring heeft tot op heden enige verbazing en ongeloof teweeg gebracht bij de PKK-aanhang, zonder dat dit heeft geleid tot verontrustende reacties. Het feit dat hun leider echt geen heil meer ziet in de gewapende strijd is voor veel PKK'ers echter een hard gelag. Hoewel Öcalan al sinds 1993 zijn politieke

[REDACTED]

boodschap ten aanzien van het Koerdenvraagstuk verkondigt, komt de totale omwenteling naar een puur politieke koers voor met name de guerrillastrijders in de bergen van Oost-Turkije wellicht te vroeg.

Uit de eerste reacties is gebleken dat het leidinggevende kader van de partij volledig achter Öcalans huidige strategie staat en dat zijn besluit om zonder enige garantie van Turkije een algeheel staakt-het-vuren af te kondigen niet in twijfel wordt getrokken. De leider beslist en de organisatie steunt hem waarmee eens te meer blijkt dat in de PKK het aloude beginsel van het democratisch centralisme nog steeds aanwezig is.

Het middenkader heeft tijd nodig de in haar ogen historische beslissing van de grote leider op juiste waarde te schatten. Er is sprake van angstgevoelens en onzekerheid bij de achterban met name omdat zij de Turkse staat, die volgens haar uit is op het vernietigen van Öcalan en zijn partij, wantrouwt. Zo bestaat de vrees dat als de guerrilla's zich terugtrekken uit de bergen, zij in de rug zullen worden aangevallen door de Turkse troepen. Turkije gooit ondertussen olie op het vuur door te verkondigen dat de PKK nu zelf ook openlijk toegeeft dat zij de strijd heeft verloren en dat het uiteenvallen van de organisatie een kwestie van tijd zal zijn.

De PKK is zich van bovengenoemde onzekerheid bewust en poogt via het verstrekken van achtergrondinformatie, met name via de nieuwe Koerdische satellietzender Medya-tv, de achterban te overtuigen van de betekenis en waarde van Öcalans huidige strategie. De boodschap aan de PKK-aanhang is tweeledig. Allereerst zal de partij blijven strijden, zij het met andere middelen. De bergen in Oost-Turkije zijn als strijdtoneel achterhaald, de huidige wereldpolitiek vereist andere methoden en de strijd van de PKK zal dan ook op vreedzame wijze in de moderne politieke arena gevoerd moeten worden. Ten tweede maakt de PKK-leiding haar aanhang duidelijk dat indien de tegenpartij op termijn vasthoudt aan oorlogvoering, de guerrilla alsnog in staat wordt gesteld terug te vechten tegen de Turkse troepen. Een verplaatsing van de strijd naar urbane gebieden in Turkije ligt dan voor de hand.

Reactie Turkije en rol van de VS

De persverklaring van Öcalan is niet uit de lucht komen vallen. Het is zeer waarschijnlijk te noemen dat de Turkse legertop op de hoogte was van het plan van de door de eigen aanhang nog steeds geprezen PKK-leider om zijn partij tot terugtrekking te bewegen. De Turkse staat heeft voorspelbaar gereageerd door de Koerdenleider af te schilderen als een lafaard die de nederlaag van zijn eigen strijders toegeeft. Over een politieke dialoog met de PKK wordt niet gerept.

Enkele dagen na Öcalans oproep heeft de Amerikaanse onderminister van buitenlandse zaken belast met onder meer mensenrechten, Harold Hongju Koh, tijdens zijn bezoek aan het zuidoosten van Turkije opvallende uitspraken gedaan. Hij benadrukte dat een oplossing van het Koerdenvraagstuk naast een militaire ook een politieke en economische dimensie heeft. De Verenigde Staten hebben volgens Koh steeds geroepen dat een puur militaire oplossing niet afdoende is. Tevens vroeg hij aandacht voor de Koerden door aan te halen dat deze mensen Turkse burgers willen blijven maar dan wel willen dat hun mensenrechten worden geëerbiedigd.

Door bovengenoemde uitspraken van Koh ziet de PKK haar vermoeden van en geloof in een bepalende rol van de VS bij het oplossen van het Koerdenvraagstuk bevestigd. Nu de PKK de gewapende strijd wil beëindigen, moeten de VS in hun ogen ook over de brug komen. Vanuit de organisatie wordt dan ook min of meer uitgegaan van voortdurende en gezaghebbende Amerikaanse druk op Turkije. Voor Europa is hier in PKK-optiek overigens tevens een rol weggelegd. Het eenzijdig beëindigen van de gewapende strijd en terugtrekking van de PKK-troepen kan, in samenhang met internationale druk op Turkije, de context scheppen waarbinnen de Turkse staat zonder al te veel gezichtsverlies aangezet kan worden tot het voeren van een politieke dialoog. Dit kan een oplossing van het Koerdenvraagstuk dichterbij brengen.

Politieke implicaties

De huidige ontwikkelingen rond de Koerdische Arbeiderspartij hebben tot reacties van andere Koerdische en Turkse partijen geleid. Zo lijkt het Noord Koerdistan Platform, een samenwerkingsverband tussen de PKK en andere Koerdische organisaties uit Turkije, de puur politieke koers van Öcalan te ondersteunen. Het Platform van de Revolutionaire Organisaties, een samenwerkingsverband tussen de PKK en Turks-linkse partijen, lijkt daarentegen uiteen te vallen. Turks links kan zich niet verenigen met de nieuwe lijn van de PKK en ziet de verklaring van Öcalan als een overgave. Vanuit de PKK is hier met teleurstelling op gereageerd en gepoogd zal worden de samenwerking met Turks links te herstellen.

Over de verhoudingen tussen de PKK en de Iraaks-Koerdische KDP van Barzani, die zich vooral ophoudt in Noord-Irak en in het verleden samen met het Turkse leger tegen de PKK-aanwezigheid aldaar heeft gestreden, bestaat op dit moment onduidelijkheid. Het ligt voor de hand dat als de guerrilla's van Öcalan zich vanaf 1 september 1999 gaan terugtrekken, zij zich richting Noord-Irak zullen bewegen. Er zijn in dit kader dan ook zeer waarschijnlijk vredesonderhandelingen met de KDP gaande om een dergelijke operatie mogelijk te maken. Turkije heeft echter inmiddels verklaard dat Barzani de strijders van Öcalan geen onderdak zal bieden. Barzani's KDP speelt derhalve een cruciale rol in de te verwachten terugtrekkingsoperatie van de PKK.

Blik op de toekomst

Als gevolg van de persverklaring van Öcalan, is de PKK-top op dit moment druk doende met het bestuderen van diverse staatsmodellen en het uitdenken van een voor het Koerdenvraagstuk toegespitst oplossingsmodel. Door onafhankelijke intellectuelen bij deze discussie te betrekken, wekt de partij de indruk daadwerkelijk open te staan voor een structurele oplossing. De komende tijd zal de organisatie wederom aandacht vragen voor de politieke koers die de PKK-leider heeft uitgezet.

In vervolg op nadere uitspraken en verklaringen van Koerdische zijde, is van Turkije binnenkort wellicht een meer inhoudelijke reactie te verwachten, in die zin dat zij openingen biedt voor een politieke dialoog. Uiteraard zal de zienswijze en houding van de Turkse staat, mede door de machtspositie van het leger, niet veel verschillen van eerdere uitlatingen aan het adres van de PKK waarin altijd is benadrukt dat Turkije niet bereid is te onderhandelen met terroristen. Er zijn immers veel Turkse belangen, zoals het bestaansrecht van het leger en de positie van de nationalistische MHP, gemoeid bij het in standhouden van het conflict met de Koerdische PKK. Echter, druk van zowel Amerikaanse en Europese zijde zou binnen de Turkse politiek een breder draagvlak kunnen creëren ten gunste van de voorstanders van een diplomatieke oplossing van het Koerdische vraagstuk. Öcalan en zijn partij kader zijn er veel aan gelegen een dergelijke ontwikkeling in gang te zetten. Lukt het niet de PKK in de vorm van een puur politieke organisatie bijeen te houden, bestaat het gevaar dat de partij alsnog uiteenvalt in rivaliserende, criminele facties die bij gebrek aan een eenduidig doel en leiderschap ongecontroleerd en gewelddadig zouden kunnen opereren. De terroristische dreiging die van de oude PKK uitging, zal hiermee allesbehalve verdwenen zijn.

De kans dat Turkije op korte termijn overgaat tot het uitvoeren van de doodstraf voor de PKK-leider, lijkt gering. De huidige ontwikkelingen in acht nemend, zou een dergelijk besluit allesbehalve opportuun zijn. Er zijn ook geen aanwijzingen dat Öcalan in slechte gezondheid zou verkeren. De BVD-inschatting dat het daadwerkelijk uitvoeren van de doodstraf of het op andere wijze overlijden van Öcalan tot onrust en woede bij de Koerdische gemeenschap in heel Europa zal leiden, blijft van kracht. Op dit moment is de situatie echter niet van dien aard dat een dergelijk scenario voor de hand ligt.

Dreiging in Nederland

Binnen de Koerdische gemeenschap in Nederland is tot op heden geen onrust waargenomen en volgt men de instructies van de lokale en landelijke PKK-leiding nog immer getrouw en beheerst op. Het lijkt er stellig op dat de partij zich hier, net als in de

rest van Europa, conformeert aan de door Öcalan opgelegde nieuwe lijn. De BVD zal in de komende periode enkele scenario's uitwerken voor het geval de boven beschreven situatie verandert, bijvoorbeeld als gevolg van het plotseling overlijden van Öcalan. Doel van deze scenario-notitie is de relevante autoriteiten en instanties te informeren over de vorm van de denkbare risico's en te adviseren over de te nemen maatregelen bij het bewaarheid worden van één van de scenario's.

Binnenlandse Veiligheidsdienst, 20 augustus 1999